Raport ştiinţific cu privire la implementarea proiectului

Povești lichide: adaptare și rescriere în teatrul contemporan (PN-III-P1-1.1-TE-2021-1132)

Etapa I – 9. 05 – 31. 12. 2022

Descrierea științifică cu punerea în evidență a rezultatelor etapei anuale și gradul de realizare a obiectivelor

Activităţile de cercetare anului 2022 s-au desfăşurat conform planului stabilit în depunerea de proiect. Etapa a urmărit în principal „alcătuirea unui corpus reprezentativ de piese și spectacole, din anii 1970 și până în prezent".

Am început documentarea prin consultarea cataloagelor bibliotecilor din ţară (BCU – inclusiv bazele de date oferite prin sistemul Anelis, Institutul Francez, British Council), precum şi din Franţa (BNF, Bibliotheque Gaston Baty, BIS) sau Elveţia (RERO), în vederea identificării lucrărilor teoretice care ne-ar putea fi utile în încercarea de a identifica tendințele actuale în adaptarea și rescrierea teatrală contemporană (atât dramatică cât și scenică). Am identificat astfel o serie de lucrări inaccesibile în România, unele dintre ele foarte recente, pe care le-am consultat în cadrul mobilităților de cercetare în străinătate: Margherita Laera (ed.), Theatre and Adaptation. Return, Rewrite, Repeat, London, New Delhi, New York, Sydney, Bloomsbury, 2014; Bruce Smith (ed.), The Cambridge Guide to the Worlds of Shakespeare, Cambridge University Press, 2016; Elisabeth Angel-Perez et François Lecercle (dir.), *La haine de Shakespeare*, PUPS, 2017; Anna Cetera, „Unruly fidelity: Shakespearean hybrids and the translators' sign", Cahiers Elisabethains, 2018; Francesca Clare Rayner, *Shakespeare and the challenge of the contemporary: performance, politics and aesthetics*, The Arden Shakespeare, Bloomsbury Publishing, 2021; Peter Kirwan and Kathryn Prince (eds.), *The Arden Research Handbook of Shakespeare and Contemporary Performance*, 2021.

Pe baza acestei bibliografii, am discutat, apoi, evoluțiile în ceea ce privește terminologia în subiectul care ne interesează, și care se caracterizează printr-un important flux terminologic. Literatura recentă arată importanța din ce în ce mai pregnantă pe care o dobândesc, în peisajul teatral contemporan, **rescrierile orientate către scenă**, produse fie de regizor, fie de un autor dramatic/dramaturg în colaborare cu echipa de realizare a spectacolului, şi care sunt determinate de perspectiva regizorală. Adesea, aceste rescrieri sunt însoțite de traduceri noi, realizate special

pentru spectacolul respectiv, așa cum demonstrează Ioana Petcu în analiza spectacolelor regizorului francez Olivier Py.

Conceptul **tradaptation** este adesea menționat de studiile recente. Termenul este citat cu precădere în cercetările asupra teatrului din Quebec, unde au fost create traduceri-adaptări care răspund contextului specific, lingvistic și cultural, din provincia canadiană (fiind introdus de Jean-Michel Garneau la sfârșitul anilor 1970), și care recurg la un stil arhaic, familiar. În ultima perioadă termenul a fost utilizat pentru a desemna și alte tipuri de adaptări, în context internațional, ale operei lui Shakespeare (Fortier in Smith, 2016). Considerăm că ar putea fi folosit pentru a desemna adaptări care rămân aproape de textul sursă, fiind asemănătoare cu traducerile, dar care plasează acțiunea într-un context cultural precis.

O altă tendință recentă, pusă în evidență de cercetători, mai ales în studiile shakespeariene, sunt spectacolele care nu mai propun adaptarea unei opere văzute ca un întreg, ci inserarea unor „urme” ale piesei sursă într-un ansamblu compus de regizor, a unui „text de platou” adaptat echipei cu care lucrează (ex: Tiago Rodrigues, *By Heart*, 20153, Robert Lepage, *788*, 2015).

De asemenea, consultarea unor platforme care difuzează spectacole online (Scena digitală, teatrul Național Radu Stanca din Sibiu, https://scena-digitala.ro/; https://www.digitaltheatre.com/), precum și participarea la festivaluri de teatru (Festivalul Internațional Shakespeare de la Craiova, mai 2022, Festivalul Transversales, Rennes, noiembrie 2022) ne-au permis să identificăm strategii de adaptare și rescriere în punerile în scenă actuale. Astfel, am remarcat prezența a trei tendințe majore: punerea în scenă a unor rescrieri dramatice anterioare (cum ar fi *Macbett* de Ionesco, regia Silviu Purcărete, Teatrul Maghiar din Cluj, 2021) și spectacole cu o puternică dimensiune adaptativă („după” William Shakespeare, cum ar fi montările shakespeariene ale lui Olivier Py), scenarii dramatice vag inspirate din piese pre-existente.

Am inclus unele din aceste spectacole în corpusul nostru, iar unele dintre ele au fost analizate în cadrul activităților de cercetare din această etapă.

Una din preocupările acestei etape a fost relația dintre text și spectacol în adaptarea și rescrierea teatrală. Pe de o parte, considerăm că adeseori regizorul se comportă în relația cu textul asemenea unui autor dramatic care compune o adaptare/rescriere, iar dimensiunea metadramatică este prezentă în ambele tipuri de abordări. Încă din anii 1960, Grotowski își intitula spectacolul inspirat din *Hamlet* (Shakespeare/Wyspianski) *Studium o Hamlecie*, catalogându-l drept un eseu, o analiză a capodoperei lui Shakespeare, și propunea o tehnică de abordare a hipotextului asemănătoare celei practicare în rescrierea dramatică: decuparea unor scene din piesă, aranjate într-o ordine personală, și „legate” între ele prin secvențe care au rolul unor comentarii. Regăsim abordări similare în teatrul contemporan, în opera unor regizori precum Warlikowski, Olivier Py sau Korsunovas. Ioana Petcu-Pădurean analizează, în articolul consacrat lui Olivier Py, modul în care regizorul abordează, între 2011 și 2021, trei piese shakespeariene (*Romeo și Julieta*, *Hamlet*,

Regele Lear), în care, de fiecare dată, noile versiuni textuale, mai mult sau mai puțin autonome față de opera sursă, precedă și transformă punerile în scenă.

Pe de altă parte, am identificat o serie de adaptări care se remarcă prin formula hibridă pe care o adoptă, și în care textul-sursă pare este redus la o formă fragmentară, iar adaptatorul adoptă poziția unui comentator, a unui eseist. În această linie se înscrie textul și spectacolul regizorului Olivier Py, *Hamlet à l'impératif* (2021), pe care Ioana Petcu îl caracterizează drept „o pasarelă între piesa shakespeariană și public". Este vorba despre un text pe care regizorul l-a publicat și pe care l-a montat la Festivalul de la Avignon (2020), sub forma unei serii de reprezentații de o oră fiecare, derulate timp de zece zile.

Tot la o formă fragmentară, la niște „urme" se reduce textul tragediei *Regele Lear* în două adaptări dramatice (*Minetti* de Thomas Bernhard, 1976 și *Toujours l'orage* de Enzo Cormann, 1997) ai căror protagoniști sunt (foști) actori profesioniști, care au jucat în Regele Lear într-un moment traumatic, esențial al vieții lor, și care au fost apoi bântuiți, timp de câteva decenii, de cea reprezentație traumatizantă. Am analizat, în articolul consacrat acestor apropieri ale piesei shakespeariene, modul în care amintirea spectacolului și textul învățat pentru acel spectacol structurează aceste adaptări dramatice și le permit protagoniștilor să își spună povestea.

De asemenea, în cercetările din această primă etapă am abordat, în cadrul unei comunicări prezentate la colocviul HISPOME *Histoire et poétiques de la mémoire. De la postmémoire à la mémoire multidirectionnelle : espaces d'identité et processus de patrimonialisation*, organizat la Universitatea din Alicante, adaptarea teatrală a istoriei, a faptului divers, definită de Julie Sanders (2006) drept un mod de apropriere care utilizează drept material faptele 'reale', fie ele evenimente istorice sau personalități. Am analizat două opere (o piesă de teatru și un film care include un spectacol încastrat), ai căror protagoniști sunt creatori (o realizatoare de emisiuni radiofonice, o regizoare de teatru) care își propun să creeze o operă rescriind fapte controversate, masacre uitate sau parțial negate. Considerăm că acest timp de adaptare, cu o importantă componentă metadramatică, însă marginal față de cele studiate în cadrul proiectului, are meritul de a pune anumite întrebări care ne vor permite să cartografiem mai precis fenomenul studiat : funcționează adaptarea faptului divers în mod diferit față de adaptarea unui text ficțional, din care sunt reținute doar câteva fragemente ? Spectacolul din film, emisiunea-rescriere din piesă, au ele statutul unei opere ? Care este rolul căutărilor formale în astfel de opere ? Textul comunicării va fi publicat într-un volum colectiv, care va apărea în 2023.

Sumar al progresului (livrabile realizate, indicatori de rezultat, diseminarea rezultatelor)

Stagii de documentare și cercetare

Dana Monah a efectuat un stagiu de documentare în cadrul Festivalului Internațional Shakespeare, Craiova (19-26 mai 2022), precum și două stagii de documentare la Biblioteca Națională a Franței (1-8 iulie 2022; 12-23 septembrie 2022).

Ioana Petcu-Pădurean a efectuat un stagiu de documentare (vizionare de spectacole) în cadrul Festivalului Transversales, Rennes, în perioada 23-27 noiembrie 2022.

Rezultatele parțiale ale cercetării au fost diseminate prin participarea la evenimente științifice și prin redactarea de articole de specialitate.

Articole în curs de evaluare în reviste indexate ISI / Scopus:

Dana Monah, „Becoming Lear: Shakespearean Appropriation and the Memory of Performance", *Cahiers Elisabéthains*. (ISI)

Ioana Petcu-Pădurean, « Transition, resémantisation, autoréférentialité – adaptations de textes shakespeariens dans la vision d'Olivier Py », *Thélème. Revista Complutense de Estudios Francese*. (Scopus)

Participări, cu comunicări, la conferințe internaționale:

Dana Monah, « Comment raconter les massacres oubliés ? Radu Jude et Alexandra Bades », VIIe Séminaire international HISPOME *Histoire et poétiques de la mémoire. De la postmémoire à la mémoire multidirectionnelle : espaces d'identité et processus de patrimonialisation*, Université d'Alicante, 12-13 mai 2022.

Dana Monah, « 'Pas de loup à fuir' : poétiques de la lenteur dans la réécriture théâtrale contemporaine », Colloque International *La Lenteur*, Journées de la Francophonie, Université Alexandru Ioan Cuza de Iasi, 20-21 mai 2022.

Ioana Petcu-Pădurean, « Distances périlleuses. Reflets du voyage d'arrière-plan à l'intérieur des cités shakespeariennes – du texte aux images scéniques », Explorations, Dynamiques du déplacement en littérature, journée d'étude, le 25 novembre 2022, CELLAM / Université Rennes 2, Festival Transversales, 12e édition.

De asemenea, Simona Locic și-a susținut teza de doctorat intitulată *Métamorphoses du conte de fées dans la littérature contemporaine de langue française* (teză în cotutelă internațională, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași / Universitatea Paris-Est, 26 septembrie 2022).

Rezumatul etapei

Conform planului de lucru asumat prin contractare, etapa 1 (mai-decembrie 2022) a fost consacrată **alcătuirii unui corpus reprezentativ de piese și spectacole, din anii 1970 și până în prezent**.

Activitățile planificate în această etapă au vizat : stabilirea corpusului larg și a celui restrâns de piese și spectacole; realizarea primelor analize cu privire la corpusul ales; pregătirea invitației de participare la o conferință internațională; efectuarea de sejururi de documentare în țară și în străinătate; prezentarea rezultatelor în cadrul unor manifestații științifice, în țară și în străinătate, redactarea unor articole de cercetare; realizarea paginii web a proiectului.

În cadrul acestei etape, au fost redactate 2 articole, care au fost supuse spre evaluare în reviste indexate ISI/ Scopus.

Au fost prezentate 3 comunicări la conferințe științifice internaționale.

Membrii echipei au efectuat un stagiu de documentare în țară (în cadrul unui festival de teatru) și 3 stagii în străinătate (documentare în biblioteci, participare la un festival de teatru).

Iași, 28 noiembrie 2022

Dr. Dana Monah

